

El sopar dels erudits

Ateneu de Nàucratis

Llibres IV i V

Traducció de

Jordi Sanchis Llopis, Rubén Montañés Gómez, Jordi Pérez Asensio

Vol. 2

EL SOPAR DELS ERUDITS

(VOL. 2)

LLIBRES IV I V

COL·LECCIÓ «ESTUDIS FILOLÒGICS»

Direcció: Lluís B. Meseguer

1. Valoriania. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor
2. La Escuela de Nueva York. John Ashbery y la nueva poética americana
3. Revisiones críticas del teatro alternativo británico 1968-1990
4. El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada
5. Discourse Analysis and Terminology in Languages for Specific Purposes
6. Methodology and New Technologies in Languages for Specific Purposes
7. Estudio toponímico del término municipal de Puertomingalvo (Teruel)
8. Language Learning in the Foreign Language Classroom
9. Estudios sobre lengua y sociedad
10. Oral Skills: Resources and Proposals for the Classroom
11. Aspectos empíricos de la traducción artesana y automática del verbo get
12. From Cha to Tea
13. Pragmatic Competence and Foreign Language Teaching
14. Tendencias actuales en los estudios filológicos angloamericanos
15. Internet in Language for specific purposes and foreign language teaching
16. Internet in Linguistics, Translation and Literary Studies
17. Linguistics studies in the Academic and Professional English
18. Computer-Mediated Lexicography in the Foreign Language Learning Context
19. Cognitive and Discourse Approaches to Metaphor and Metonymy
20. El pensament de Salvador Dalí en el llindar dels anys trenta
21. Las estructuras comparativas con *como* en la crónica medieval: de Alfonso X a López de Ayala
22. Teaching and Learning the English Language from Discourse Perspective
23. Discurso y sociedad. Contribuciones al estudio de la lengua en contexto social
24. Language@t work
25. In-roads of Language
26. *De unitate speculorum* estudios de literatura comparada
27. El discurs prefabricat II
28. Discurso y sociedad II
29. Hacia una educación plurilingüe: experiencias docentes AICLE
30. El lenguaje de la ciencia y la tecnología
31. Exploring Corpus-Based Research in English Language Teaching
32. Pelayo del Castillo. La obra lírica de un escritor castellonense en la bohemia madrileña decimonónica
33. Estudi lingüístic de la toponímia rural d'Onda
34. Comentario a la *Poética* de Aristóteles por Francesco Robortello de Udine
35. La poesia de Marc Granell
36. El conde de Cervelló y la creación literaria del siglo XVIII. Mecenazgo, poesía y teatro
37. El sopar dels erudits (vol. 1). Ateneu de Nàucratis
38. Cuando las ovejas griegas balan
39. Una retórica constructivista. Creación y análisis del discurso social
40. El sopar dels erudits (vol. 2). Ateneu de Nàucratis

Col·lecció «Estudis filològics»
Núm. 40

EL SOPAR DELS ERUDITS

ATENEU DE NÀUCRATIS
(VOL. 2)

LLIBRES IV I V

Traducció de

JORDI SANCHIS LLOPIS, RUBÉN MONTAÑÉS GÓMEZ, JORDI PÉREZ ASENSIO

UJI UNIVERSITAT
JAUME I

UNIVERSITAT
ID VALÈNCIA **PUV**
PUBLICATIONS

Noms: Ateneu, actiu segle II-segle III, autor | Sanchis Llopis, Jordi, 1957- traductor | Montañés, Rubén J., traductor | Pérez Asensio, Jordi, traductor | Universitat Jaume I. Publicacions, entitat editora | Universitat de València. Servei de Publicacions, entitat editora

Títol: El Sopar dels erudits. Vol. 2 / Ateneu de Nàucratis ; traducció de Jordi Sanchis Llopis, Rubén Montañés, Jordi Pérez Asensio

Altres títols: Deipnosophistai. Català

Descripció: Castelló de la Plana : Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions ; València : Universitat de València Publicacions, [2024] | Col·lecció: Estudis filològics ; 40 | Inclou referències bibliogràfiques

Identificadors: ISBN 978-84-19647-88-7 (UJI : paper) | ISBN 978-84-1118-341-3 (UV : paper) | ISBN 978-84-19647-89-4 (UJI : pdf) | ISBN 978-84-1118-343-7 (UV : pdf) | ISBN 978-84-19647-90-0 (UJI : ePub) | ISBN 978-84-1118-342-0 (UV : epub)

Matèries: Aforismes i apotegmes -- Obres anteriors al 1800

Classificació: CDU 821.14-83"01" | THEMA GBCQ

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

Publicacions de la Universitat Jaume I és una editorial membre de l'UNE, cosa que en garanteix la difusió i comercialització de les obres en els àmbits nacional i internacional. www.une.es.

© Del text: Jordi Sanchis Llopis, Rubén Montañés Gómez i Jordi Pérez Asensio, 2024

© De la present edició: Publicacions de la Universitat Jaume I i Publicacions de la Universitat de València, 2024

Coordinació de l'edició: M. Carme Pinyana Garí

Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions
Edifici Rectorat, planta 0. Av. Vicent Sos Baynat, s/n 12071 Castelló de la Plana
Tel. 964 72 8821 publicacions@uji.es

Publicacions de la Universitat de València
C/ Arts Gràfiques, 13 - 46010 València
<http://puv.uv.es> publicacions@uv.es

ISBN paper: UJI: 978-84-19647-88-7

UV: 978-84-1118-341-3

ISBN pdf: UJI: 978-84-19647-89-4

UV: 978-84-1118-343-7

ISBN ePub: UJI: 978-84-19647-90-0

UV: 978-84-1118-342-0

DOI: <http://dx.doi.org/10.6035/EstudisFilologics.40>

D.L.: CS 179-2024

ÍNDIX

Presentació , Tomàs Martínez Romero	9
Introducció al segon volum d'aquesta traducció	11
Llibre IV: personatges, temes i continguts	13
Llibre V: personatges, temes i continguts	16
Bibliografia escollida	21
Edicions i traduccions de <i>Deipnosophistai</i>	23
Edicions de textos fragmentaris	24
Estudis sobre Ateneu	29
Bibliografia complementària	31
Sigles	37
EL SOPAR DELS ERUDITS	39
Llibre IV	41
Llibre V	161
Índex d'autors citats i passatges (llibres I-V)	251

PRESENTACIÓ

Traduir no ha estat mai un treball fàcil. Traduir textos antics a una llengua moderna, menys encara. A la dificultat intrínseca de traslladar uns mots i uns continguts a un altre sistema lingüístic, diferent del de procedència, s'hi afegeixen sovint circumstàncies impensades, a més de les particulars de cada text. Qui va escometre la traducció, tant del grec al llatí com, més tard, del llatí a les diverses llengües romàniques, bé que ho manifestà durant segles en els pocs –poquíssims– espais paratextuals aptes per a la reflexió traductològica. La queixa inevitable era la dificultat d'expressar amb garanties allò que l'autor original volia dir, de trobar la correspondència justa d'una paraula, d'un concepte, sense caure en la traïció, en la imprecisió, en el famós *traduttore traditore*. I és que traduir vol dir interpretar, repensar el text, descobrir-li les intimitats; i no sols de la *res*, sinó també dels *verba*, en tant que els mèrits de qui escriu poden trobar-se en l'expressió, més en el com i menys en el què. Però traduir també implica tenir en compte les característiques del «públic lector», que d'alguna manera fiscalitzarà posteriorment el resultat de la transferència, obviant els obstacles a què s'ha hagut d'enfrontar qui ha dut a terme la traducció. Injust? Probablement.

Estic convençut que els editors d'aquest magnífic volum que ara tenim entre les mans deuen haver-se plantejat aquestes i moltes altres qüestions. Ho estic perquè són investigadors d'una solvència inqüestionable, més que contrastada, capaços de traduir *El sopar dels erudits* d'Ateneu de Nàucratis i sortir-se'n d'una manera brillant. Certament, l'obra d'Ateneu té una complexitat extraordinària. Com succeeix en altres textos grecs, la celebració d'un convit es converteix en escenari per on circulen uns personatges i es verbalitzen arguments, reflexions, debats; això sí, adobats amb condiments en forma d'intertextualitats i de citacions explícites d'altres autors, de vegades amb valor d'autoritats. Un lector coetani d'Ateneu i d'obres com *El sopar* devia tenir relativament assimilada la possibilitat que l'autor hagués reutilitzat les paraules d'altri si s'adeien amb el nou context de recepció. Si algú havia expressat una idea, un sentiment, una valoració, d'una manera inigualable, per què no fer-lo servir en una altra ocasió i en un altre lloc? Això, que resulta impensable en l'actualitat, era moneda corrent en segles precedents, quan es valorava la creació a partir de la tradició anterior, fonament de qualsevol construcció ulterior. Ni copyright ni oficina de patents.

Actualment, en una època de consum cultural ràpid, quan a penes podem gaudir de la lectura assossegada, els clàssics grecollatins ens proporcionen un àpat cuit a

foc lent, bocins plens de bones sensacions. Traduir-los resulta, per això, un exercici imprescindible, en tant que manté el vincle amb la nostra tradició anterior; no pretén abandonar els referents que donaren sentit a l'original, sinó actualitzar-los. Parafrasejant Foix, és possible enamorar-se del vell fent servir el nou, enamorar-nos de les velles obres llegint-les en la nostra llengua.

Els professors Jordi Sanchis, Rubén Montañés i Jordi Pérez han maldat per oferir-nos un producte madur, meditat, i això s'aprecia ja en les primeres pàgines. Les nombroses notes que acompanyen la traducció són el resultat i conseqüència d'una feina minuciosa per tal de trobar les fonts erudites en què beu Ateneu, una paraula justa o una breu traducció explicativa que done compte del significat d'un mot grec sense referent actual o poc conegut entre nosaltres. Tot plegat, els materials complementaris per entendre la lletra gran i la menuda de les pàgines de l'escriptor de Nàucratis. Tanmateix, sembla que els traductors no han tingut prou amb això. Perfeccionistes com són, encara han tret l'energia suficient per comentar lliçons dels manuscrits de l'obra grega, proposar-hi esmenes i detectar possible errors, per tal de presentar-nos-la neta d'impureses. La Filologia pretén això: fixar el text tal com devia ser en origen. Qui signa aquesta presentació, apassionat impenitent dels clàssics i d'aquesta disciplina tan blasmada, pot donar fe dels milers d'hores de treball i del nivell de coneixements que calen per presentar al lector actual una obra de les característiques d'*El sopar dels erudits*.

Cal reconèixer a la Universitat Jaume I i a la Universitat de València el seu compromís amb la publicació d'aquesta mena de traduccions de caire fonamentalment filològic, i la cura que han posat en l'edició, a l'alçada de la minuciositat i complexitat del treball. Només l'aposta clara i duradora per part de les institucions públiques fa i farà possible la realització de projectes d'aquesta envergadura.

El sopar dels erudits traduït? Una faena impagable que mereix tota la nostra gratitud.

TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO (UJI, IEC)

INTRODUCCIÓ AL SEGON VOLUM

En aquest segon volum es presenta la traducció dels llibres IV i V d'*El sopar dels erudits* d'Ateneu de Nàucratis, seguint els criteris formals, quant a text i notes, del volum anterior. Allí oferíem per als llibres I, II i part del III, l'única versió conservada en l'original grec, que correspon a l'epítom.¹ En aquesta ocasió, fins a la fi de *Deipnosophistai*, comptem amb l'obra completa transmesa per la tradició filològica,² que ja havíem fet servir en la segona part del llibre III.

A més dels suggeriments i dades aportades per les traduccions en altres llengües ja considerades en el primer volum, i recollides en la bibliografia, cal esmentar, per al llibre V, la valuosa traducció de Gabriele Burzacchini (2017), riquíssima en notes, moltes de les quals valoren diferents interpretacions de frases o passatges dubtosos.

En tercer lloc, s'ha afegit un índex dels autors citats per Ateneu en els cinc primers llibres de *Deipnosophistai*, tot indicant els llocs de l'obra on apareixen. Hi consta la informació relativa a cada autor, per tal d'ajudar el públic lector a identificar-los.

Finalment, s'hi inclou, actualitzada i presentada per seccions, la bibliografia emprada per a la traducció i notes dels esmentats llibres. Tal com requereix l'obra d'Ateneu, s'ha parat especial atenció a les edicions actualitzades de fragments, també especificades en l'esmentat índex d'autors.

LLIBRE IV: PERSONATGES, TEMES I CONTINGUTS

Al començament del llibre IV es recupera el marc dialògic de l'obra, la conversa entre l'autor, és a dir, Ateneu, i Timòcrates. Recordem que el primer conta al segon el convit que tingué lloc a casa del romà Larensi, context que serveix d'excusa per a tractar un bon grapat de temes simposíacs en boca dels diferents comensals que hi participen.

El llibre presenta una gran varietat temàtica, que inclou la referència comparativa als costums relacionats amb el banquet com a institució social, pública i privada, en diferents llocs, èpoques i obres literàries; la narració de celebrats convits; la recurrent polèmica entre sumptuositat i austeritat; la música i els instruments; o, secundàriament, els menjars i condiments.

Cal destacar l'establiment d'un enquadrament dramàtic, en què llargues intervencions d'uns comensals són interrompudes, o coronades, amb la reacció i

1. Vegeu al respecte la introducció al volum 1 d'aquesta traducció (pàg. 13, n. 2).

2. Vegeu la introducció al volum 1 (pàgs. 35-38).

interpel·lació d'altres. Apareixen personatges de perfil i tarannà diferenciats: a més de les puntuals intervencions de l'amfitrió Larensi, hi participen Plutarc d'Alexandria, de nom suggerent, però identificació incerta; el cínic, sempre punyent, Cinulc; el *philotràpezos*, és a dir apassionat de la taula, Magne; el gramàtic Emilià de Mauritània; i el músic Alcides d'Alexandria, que hi fa la seua única intervenció en la totalitat de l'obra.

Respecte als gèneres, autors i obres citades en el llibre IV, destaquen els fragments còmics, de poetes com ara Alexis, Antífanes i Aristòfanes... i historiogràfics, d'Heròdot, Xenofont o Hecateu de Milet, entre altres. Especialment ressenyable és el llarg fragment de paròdia gastronòmica d'*El sopar àtic* de Matrò de Pítane.

Ateneu comença ocupant-se d'un dels temes recurrents de l'obra, la narració i descripció d'altres convits. En aquesta ocasió, el convit macedònic de noces d'Hipòloc (128c-130d), en la narració del qual el menjar i la beguda constitueixen el motiu de la majoria de les consideracions. Amb l'excusa de comparar el convit descrit amb altres festins grecs, Ateneu dedica una secció a la descripció de banquets de diferent procedència a partir d'un recurs molt volgut pel de Nàucratis, el testimoniatge pels poetes còmics (130e-132f), oposant la sobrietat dels convits grecs, i atenesos en particular, a l'ostentació dels bàrbars. El discurs passa tot seguit a ocupar-se d'aspectes concrets del convit, com ara els aliments que s'hi prenen com a aperitius (133a-133f), on continua proveint-se majoritàriament dels poetes de les tres etapes de la comèdia grega; aquests comediògrafs serveixen també per a il·lustrar breument el costum del ball en els convits (134a-134d).

A continuació Ateneu cedeix la paraula a un dels comensals, Plutarc, que pronuncia un llarg discurs (134d-156a). En primer lloc, trobem (134d-137c) un dels passatges més valuosos, per la seua extensió i exclusivitat, de la literatura gastronòmica perduda com són els 122 versos conservats d'*El sopar àtic* de Matrò de Pítane (frag. 1 Olson-Sens), una paròdia còmica de versos homèrics. Tanmateix, la part més important del discurs de Plutarc consisteix en la comparació entre els costums simposíacs dels espartans (138b-143a), els àpats col·lectius dels cretencs (143a-f), els banquets pèrsics (143f-146b), els tebans (148d-f), els dels arcadis (148f-149d), els de Nàucratis (149d-150a), els dels egipcis (150b-d), els dels gàlates (150d-f), els dels tracis (150f-151e), els dels celtes (151e-152f), els dels parts (152f-153c), els dels romans (153cd), els dels indis (153de) i els dels germànics (153e). Les lluites de gladiadors i anècdotes referides a personatges concrets, com ara Alexandre el Gran, Antoni o Cleòpatra, completen el llarg discurs de Plutarc (153f-155a).

En aquest moment Ateneu recupera el marc dramàtic de la seua obra i dona pas a diferents interlocutors. Cinulc, malnom que fa referència a la seua condició de cínic, mena la conversa des de l'erudició a la comicitat, en un discurs amb puntuals interrupcions (156a-160b). En la seua intervenció inclou el relat d'*El convit dels cínics* de Parmenisc, que constitueix un un tercer nivell en l'estructura dialògica de

l'obra d'Ateneu: mitjançant una carta Parmenisc conta un convit en què ell estava present (156d-158a), tot just com fa Ateneu en la totalitat de la seua obra. El dipnosofista cínic continua parlant de les llentilles, acumulant citacions de filòsofs i poetes còmics i, front a la rialla que provoca en Plutarc, fa un elogi de la vida sòbria i una crítica de qui mostra un excés d'amor pels diners i oposa els seus arguments a la pedanteria dels seus interlocutors.

Al representant dels cíncics respon primer Larensi (160b-d), que esmenta els peripatètics, i després Magne, el discurs del qual es dilata gràcies, com sempre, a l'acumulació de citacions literàries (160d-164d), especialment aquelles que ridiculitzen les incoherències dels pitagòrics i dels filòsofs en general, que prediquen la sobrietat mentre tenen sempre al cap els convits. Aquesta mena de referència crítica als filòsofs ocuparà també una part important del llibre V. La resposta de Cinulc se centra en un personatge concret, Querefont d'Atenes, exemple del tipus del comensal *áklētos*, el no invitat, mitjançant nous exemples de la comèdia. Ulpià, per la seua part, respon introduint una qüestió lexicogràfica (165b), a la qual dona resposta el cínic amb un fragment còmic i un altre tràgic.

Una pregunta en aparença banal, relativa als utensilis del cuiner, i una qüestió lexicogràfica, l'ús de la paraula *asótion* ('tuguri'), introdueixen, en boca d'Ulpià, tot un catàleg de personatges coneguts per la seua prodigalitat i falta de moderació (165d-169a). Per a notícies sobre individus menors, com ara Ctesip, o de la reialesa, com ara Filip, Ateneu se serveix de nou de fonts còmiques i historiogràfiques.

En acabat, un altre dipnosofista, el gramàtic Emilià (169a-174a), reprén les qüestions inicials del parlament d'Ulpià, l'ús de la paraula, en aquest cas, *asótios* ('pròdig'), i els utensilis del cuiner (169a-f), per a passar després als condiments (170a-c) i a altres disquisicions lexicogràfiques relacionades amb oficis i preparacions gastronòmiques (170d-172f). Aquestes qüestions li permeten passar a diferents assumptes, com ara les funcions dels cuiners i encarregats de taula en els festins de Delos, l'afició dels delfis als convits, o els déus i herois que s'hi relacionen en diferents indrets de Grècia (172f-174a).

L'últim dipnosofista a intervindre en aquesta part del sopar que relata Ateneu és el músic Alcides (174b-185a). Una anècdota enmig del sopar, el so d'un òrgan hidràulic a la casa del veí i la sorpresa d'Ulpià, introdueix una secció sobre l'origen i naturalesa d'aquest instrument musical (174b-e). Ateneu ha emprat ací, a banda de Plató, fonts de literatura sobre la música molt poc conegudes per la posteritat. La secció continua amb tota una disquisició sobre diferents instruments de vent (175e-182d), distingint diversos tipus d'aulos i la seua diversa procedència. Alcides passa després als instruments de corda, oferint-nos-en tot un catàleg (182e-183d). Aquesta secció dedicada a la música acaba amb una entusiàstica reivindicació de l'habilitat dels músics d'Alexandria, ciutat d'Alcides, davant del seu interlocutor, Ulpià, originari de la fenícia Tir.

Ateneu, com a narrador primer, acaba explícitament el llibre IV davant del seu interlocutor, Timòcrates, però no fa cap al·lusió a la dissolució del convit, que pel contrari sí que és manifesta en el llibre V.³

LLIBRE V: PERSONATGES, TEMES I CONTINGUTS

El començament del llibre V subratlla la unitat de l'obra: Ateneu adverteix Timòcrates que són moltes les coses que queden per dir i introdueix un llarg discurs en boca del dipnosofista Masuri, que ocupa bona part d'aquest llibre (185b-195f, 196a-221a). D'aquest personatge ens proporciona Ateneu més dades que de cap altre: jurista i de cultura enciclopèdica, en acabar el seu discurs tots l'admiren per la seua saviesa. L'altre personatge que intervé en el llibre V és Ulpià (221a-221e), retòric, gramàtic i aticista. El narrador primer, el mateix Ateneu, més enllà del principi sols intervé, molt breument, en dues ocasions (196a i 221a). Una altra qüestió interessant, des d'aquest punt de vista, és que hi trobem l'única al·lusió a Ateneu per part d'un altre: dins de l'obra, un personatge, Masuri, cita el seu autor, Ateneu (en concret, *Sobre els que regnen a Síria*, 211a-d), o, dit d'una altra manera, Ateneu se cita a si mateix.

Ara bé, si l'estructura dramàtica és, gràcies al llarg discurs de Masuri, bastant simple, la diversitat de continguts, relacionats entre sí gràcies a la tècnica de la relació d'idees, fan d'aquest un llibre bastant dens. Podem dir que està dividit en tres grans parts temàtiques clarament diferenciades, però raonablement cosides per a fornir d'unitat el llibre. En una primera es tracten assumptes relacionats amb l'estructura, organització i costums dels banquets (185b-193c), amb una reivindicació d'Homer en clau antiplatònica. La segona està dedicada a personatges que destacaren per la seua gran autoritat, amb la descripció detallada d'algunes de les seues possessions més famoses (193d-211d). En una tercera i en relació també amb el seu poder polític, mamprén el grup dels filòsofs tirans, i, a més, tracta qüestions que fan palès l'antiplatònisme d'Ateneu (211d-221a).⁴

El criteri amb què s'aborden els costums en els banquets és comparatiu. Cal advertir, no obstant, que Ateneu fa servir el terme *deîpnon* per a referir-se tant als simposis àtics com als àpats públics d'Esparta o Creta. La polèmica antiplatònica en

3. Sobre la polèmica qüestió si Ateneu narra el desenvolupament d'un sol sopar o de més d'un, vegeu el vol. I (pàgs. 26-27).

4. En aquesta part del llibre cal esmentar la hipòtesi de Düring (1941, 90-105) segons la qual bona part dels textos recollits per Ateneu pertanyerien a una hipotètica obra d'Heròdic de Babilònia intitulada *Sobre els convits* i una altra part a *Contra l'adulador de Sòcrates*. Cf. Broggiato 2014, 53-54.

Ateneu se centra especialment en la comparació entre els convits d'Homer, Epicur, Plató i Xenofont (186d-178e). Advertim ací el públic lector que, gràcies a la perícia d'Isaac Casaubon (1559-1614),⁵ en aquesta part s'incorpora una secció que els manuscrits havien desplaçat erròniament al llibre IV.

Una vegada ha establert la moderació dels convits homèrics com a model, Ateneu fa servir un grapat de cites homèriques per a detallar les normes que han d'observar-se en els banquets (178e-179d), així com prescriure l'ús moderat del vi, de nou front al model platònic (179e-180b), i del cant i el ball (180b-182a). Resulta paradoxal com Ateneu, que empra la comèdia com una de les fonts més recurrents, critica els *Convits* d'Epicur i Plató com una mena d'assemblea d'aduladors i burletes que es riuen els uns dels altres (182a-188a).⁶ El discurs de Masuri insisteix en l'exemplaritat dels festins homèrics, amb la idea que els comensals es comporten en Homer com si foren filòsofs, mentre que en Plató contemplen espectacles llicenciosos (188a-f, 192ab). L'acumulació de passatges homèrics li permet a Ateneu, d'acord amb una tècnica que li és habitual, capficar-se en la discussió d'alguns d'ells (188f-190a); el discurs, emperò, torna a les característiques del convit homèric, on no hi ha lloc per a l'enveja i s'enalteix l'amistat i el treball (190a-191f). Una altra sèrie de consideracions sobre costums en els banquets, sense perdre el referent homèric, tanca aquest primer gran tema del llibre (192b-193c).

El narrador passa, mitjançant una pregunta retòrica, a descriure l'exhibició de poder i riquesa de determinats personatges. En aquesta secció del llibre V assoleixen especial importància les fonts historiogràfiques. Masuri descriu el comportament d'Antíoc Epífanes, rei de Síria, i el luxe, especialment en perfums, del seu convit, a partir del testimoniatge de Polibi (193c-194c). Del mateix rei es narra una *pompè* o desfilada amb la qual començava l'espectacle (194d-195c); així com les competicions, combats de gladiadors i caceres (194c-195f). Per a tota aquesta secció Ateneu acudeix al testimoniatge de Polibi (XXV 1, 1 i XXX 25).

A continuació, unes breus paraules d'Ateneu serveixen per a introduir el discurs de Masuri sobre Ptolemeu II Filadelf, en una llarga secció (196a-203b) que recull un extens fragment de Cal·lixen de Rodes (frag. 2 *FGrH* 627). En primer lloc, es descriu el pavelló on es feien els convits per a nombrosos comensals (196a-197c), per a passar després al relat d'una impressionant desfilada organitzada per aquell rei; es tracta d'una llarguíssima, exhaustiva i hiperbòlica descripció, que fa servir el freqüent recurs de l'*accumulatio* (197c-203b). El discurs sobre el cabal del Filadelf acaba amb les referències a les seues riqueses, tant de conquerides com de procedents del Nil, així com a les seues naus, la Biblioteca i el Museu (203de).

5. Vegeu la introducció del vol. 1 (pàgs. 39-40).

6. En aquesta secció es torna al text assignat pels manuscrits al llibre V, passant-se de 182b a 187b.

Masuri passa a referir-se a un altre rei de la dinastia ptolemaica, Ptolemeu IV Filopàtor (203e-206c), en una secció que constitueix un autèntic catàleg de naus. La font continua sent la mateixa, l'historiador Cal·lixen (frag. 1 *FGrH* 627), que descriu dues naus especialment gegantines. La segona, un vaixell fluvial, com un palau luxós sobre les aigües del Nil, es descrita de manera extensa i detallada (204d-206c). Les referències als reis ptolemaics acaben fent responsable Ptolemeu XII Auletes del malbaratament de les riqueses dels seus avantpassats (206d).

En el seu llarg discurs, Masuri es trasllada d'Egipte a Siracusa per a descriure, en una altra prolixa secció (206e-209e) la nau de Hieró, coneguda precisament com a *Siracusana*. La font és en aquesta ocasió l'historiador Mosquíó (frag. 1 *FGrH* 572), qui es deté en les matèries primeres i en el procés de construcció, esmentant la figura d'Arquimedes, recordant que fou regalada a la ciutat d'Alexandria, i citant, com a corol·lari, un epigrama de diu versos que un poeta de nom Arquimel li havia dedicat. L'última part d'aquesta llarga secció esmerçada en les naus és presentada sota una excusa lexicogràfica: respondre el mateix Masuri a la suposada pregunta del seu company de taula Ulpià sobre el significat del terme *engythēkē*, 'credença', servint-se breument de diferents fonts (209e-210c).

Sense que Masuri perda la paraula, ens traslladem a Síría i a la referència als seus reis aficionats als convits (210c-211d). De Posidoni (frags. 61b, 72b i 62b Edelstein-Kidd) procedeixen les notícies sobre la prodigalitat d'Antíoc VII Sidetes i Antíoc VIII Epifanes, així com sobre l'afició als convits i als seus plaers entre els siris. El mateix Masuri lloa el banquet que altre rei siri, Alexandre I Teopàtor, que professava l'estoïcisme, va oferir a l'epicuri Diògenes (211a-d). Com ja s'ha dit, ací Ateneu se cita a si mateix (frag. 1 *FGrH* 166).

Aquesta referència ens introdueix en una secció dedicada a la presència de filòsofs en la política, amb l'advertència inicial de no refiar-se'n (211f-216c). Ateneu, mitjançant Masuri, cita Posidoni (frag. 253 Edelstein-Kidd) per tal de relatar-nos l'ascens al poder del peripatètic Atenió (211e-214d), que probablement ha estat confós amb Aristió, tirà d'Atenes en el context de la guerra Mitridàtica. En l'exercici de la tirania envià a l'exili Apel·licó de Teos, un altre peripatètic, que, per la seua descurada actitud, va ser vençut pel general romà Orobi (214d-215b). El tercer filòsof esmentat és Lísias de Tars, epicuri i també tirà (215bc). Finalment, i a manera de transició, analitza la controvertida participació de Sòcrates en les campanyes militars (215c-216c): Ateneu, per boca de Masuri, nega la veracitat de la suposada participació i valentia de Sòcrates com a soldat, oposant als testimoniatges dels deixebles —Plató i Antístenes—, el silenci que hi guarden Tucídides i Isòcrates, així com el testimoniatge d'Heròdic Crateteu, presumpte inspirador de tota aquesta secció antiplatònica, i antisocràtica, que s'estén fins a 222a.⁷

7. Vegeu n. 4.

En aquest to polèmic continua el discurs de Masuri: els filòsofs menteixen en tot. Quant a això, denuncia els anacronismes que es troben en una altra obra socràtica, *El convit* de Xenofont (216c-217a), però sobre tot s'ocupa a desvelar els anacronismes que es troben en diferents diàlegs platònics, *El convit*, *Gòrgias* i *Protàgoras* (217a-218e). El tarannà antiplatònic es completa amb la presentació d'algunes notícies inversemblants sobre Sòcrates, que es refereixen al seu origen, la seua saviesa i el seu amor per Alcibiades (218e-220a). Els filòsofs també són més difamadors que els poetes còmics (220a-221a). Per tal d'il·lustrar aquesta afirmació no s'allunya del context socràtic, servint-se dels testimoniatges d'Èsquines i Antístenes –deixebls de Sòcrates–, de Xenofont, i d'una sentència del *Fedre* de Plató, amb què acaba Masuri el seu llarg discurs.

Ulpia reconeix la verborrea, en el sentit més etimològic, de Masuri amb un discurs, breu, però perfectament inserit en el context (221a-e). D'una banda, afirma que els comensals han estat capbussats en vi pur, fent-ne palés l'àmbit simposíac i incloent-hi de passada un poema d'època hel·lenística. De l'altra, es pregunta si, per contra, han quedat petrificats per les Gòrgones, recollint l'afirmació platònica amb la qual acabava el discurs de Masuri, que serveix, alhora, de pretext per a parlar de la Gòrgona amb la citació i comentari d'un fragment d'Alexandre de Mindos.

A les acaballes del llibre V pren de nou la paraula el narrador primer, Ateneu, per a introduir un comentari historiogràfic de l'amfitrió Larensi (221f-222a). En aquest punt, personatge, Larensi, i narrador, Ateneu, semblen confondre's en la citació d'uns versos d'Heròdic de Babilònia i del poeta còmic Anaxàndrides (222ab).

Finalment, Ateneu fa coincidir l'acabament del llibre V amb la retirada dels presents i la dissolució de la reunió, sense al·lusió, en aquest cas, al final del llibre.